

رباط، بنایی نظامی در راه‌های تاریخی

مریم سید حمزه^۱، بهمن سلطان احمدی^۲

چکیده

یکی از چالش‌های دفاعی در طول تاریخ در مناطقی است که هیچ‌گونه عارضه طبیعی برای دفاع در برابر تهاجم وجود ندارد. همچنین انباشت سلاح‌ها و حیوانات و استراحت افراد برای تجدید قوا یکی دیگر از موانع دفاعی در مناطق دور از شهرها و آبادی‌ها می‌باشد. رباط‌ها نخستین، استحکامات ساده‌ای بودند که در نقاط بی‌حفاظ مرزی می‌توانستند پناهگاه گروهی جهادگر باشند و در ساده‌ترین شکل شامل یک دیوار استحکاماتی در اطراف، فضاهای اقامتی، انبار اسلحه، انبار تدارکات و برج جهت علامت دادن بودند. رباط‌ها در ابتدای دوران اسلامی تا قرن چهارم هجری قمری به عنوان پادگان‌های نظامی در سرحدات تصرفات مسلمانان و ایجاد امنیت در داخل قلمرو حکومتشان مورد استفاده قرار می‌گرفته است. پس از ثبات سیاسی در ایران، رباط‌ها نقش دیگری به خود گرفتند به این صورت که امنیتی که این بناها در راه‌های تاریخی (راه ابریشم) به عنوان یک پناهگاه ایجاد می‌کردند موجب تجارت و رونق اقتصادی گردید. وجود این رباط‌ها باعث حاکم شدن امنیت در راه هستند و تجار در سایه امنیت به راحتی دادوستد کرده و به دنبال آن رونق اقتصادی شکل گرفته است. همچنین رباط‌ها به تدریج به صورت فضاهای اقامتی برای تجاری که در این مسیر تردد بوده‌اند در آمد. این مقاله به روش تحلیلی-توصیفی و براساس منابع کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی از رباط‌های دوره‌های تاریخی سعی شده است نقش رباط‌ها به عنوان بناهای نظامی در تاریخ راه‌های ایران را مورد بررسی قرار داده و به شناسایی برخی از این رباط‌ها که همچنان آثاری از آن پابرجاست پردازد. با بررسی رباط‌های برجای مانده در ایران به وجوه مشترک دفاعی آن‌ها می‌توان پی برد که تمامی آن‌ها بناهایی دژگونه و نفوذناپذیر با حداقل فضا برای تجهیزات و ادوات نظامی بوده‌اند. یکی دیگر از ویژگی‌های رباط‌ها با تغییر نگرش دینی از فضاهای نظامی و پاسگاهی صرف، به فضاهای آیینی و مذهبی تغییر کاربری داده‌اند این در حالی است که همچنان در برابر حوادث طبیعی و انسانی در مسیر راه‌های تاریخی کاربرد داشته‌اند.

کلمات کلیدی: راه، رباط، کاروانسرا، امنیت، دفاع.

۱- کارشناس پایگاه مطالعاتی راه ابریشم، پژوهشکده انبیه و بافت‌های فرهنگی تاریخی
Maryam.s.hamzeh@gmail.com

۲- کارشناس ارشد مهندسی معماری اسلامی، دانشگاه سوره